

ДВА ПИСМА СПИРИДОНА ГОПЧЕВИЋА ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ

Годинама трагајући за литературом и изворима о Спиридону Гопчевићу,¹ недавно сам нашао четири писма која је он писао Илији Гарашанину. Два писма, која овдје наводимо, су из 1853. године.²

Ова писма су писана славено-српским језиком са честом употребом бокељских провинцијализама. Гопчевићево познавање језика доста је мањкаво. Два су разлога за то: што је школе учио, и своја пословна писма, највећим дијелом, писао, на страним језицима. Претпостављамо да је у својој централној пословници у Трсту имао кореспондента и за српскохрватски језик, а то би се дало осјетити и по томе што налазимо да су његова писма писана и ијекавштином, и екавштином, а нека помијешано, мада је Гопчевић четири писма, којима сада располажемо, писао својеручно.

Писма наводимо хронолошки поређана:

I

Ваше Превасходителство и љубезни мој пријатељу

Дужност је моја била да Вас известим о стварима Црне Горе. Но очекивао сам за моћи Вам дати на знање од један пут више важних ствари. Ево ме данас к Вашем Превасходству пуном врећом новина кое прем да ћеду од Вас познате бити, ништа мање радо ћете их чути од мене будући да су ове најправвије и најсигурније, зато лако да буду макар у малу част служити за кое расположење.

Почетак рата Турака и Црногораца сљедио је од мале ствари — и мени је веома жао било, јербо није још био зрео

¹ На основу грађе, пронађене до прошле године, написао сам и објавио рад: Спиридон Гопчевић, *Годишњак Поморског музеја Котор*, XV/1967. стр. 147—165.

² Остала два писма из 1854. године (април и мај) односе се, највећим дијелом, на Гопчевићев финансијски крах који је настао у његовим поморско-трговачким пословањима, а узрочник је био кримски рат. (Ова писма су објављена у *Годишњаку ПМК*, XVI/1968.

Писма су преписана са оригинала који се налази у Архиву СР Србије — Београд, Збирка Илије Гарашанина, кут. IX.

плод — и ја сам био совјетовао Књаза Данила да се учини признати од Аустрије и пр. и потом њаше више правости имати спрема свим великим дворовима. Но посао је већ био пукино, и сувишно је било говорити. Но требало је спомошћествовати за добар успјех започете Војне. Русија се тужила за освојение Жабљака, кога су Црногорци својевољно оставили и разрушили, и нису га Турци узели како што су лаживе Стамболске новине говориле.

Када је овди дошао Књаз Ђорђе Петровић, Вице Президент Сената, и пошто сам од истога чуо шта и како пролазе ствари и видим да се бједни Христијани около Цесарске Границе находе у потреби, јесам се потрудио и наше је Славено-Србско овдашње общество дало форинти Осам хиљада у помоћ трпјевској браћи својој а остали Срби приватни ко хиљаду ко пет стотина, ко стотину и сваки је помагао и учинила се љепа сума и један Комитет од којег ја чиним страну (и ја сам његов члан) и тако се послала добра помоћ онима кои имаду потребу. Побуждио сам и Грчку нацију и она скупља, зато ће и њиова помоћ добра бити.³

Дошавши Књаз Ђорђије из Беча донио је добре гласове и Аустријско је Правителство са свим штедро са Црном Гором поступело и поступа — и будући да је он био на 17 текућег овди, и морао је очекивати Пароход Лојда до 19 — и стигнути у Котору теке на 24 у вечер, ставио сам на расположење његовог Сијатељства Пароход кои га је управо (овдје недостаје једна ријеч која би морала бити: одвео или повезао)⁴ до Дубровника а потом пошто је депеше Конзулу предао и са истим се разговорио, до Котора га одвео гди је стигао у понеђељник на 19 тек. — и тако је могао пуних пет дана бити прие у Црној Гори. кое нешто значи у обстојателства која су била.

Нисам пак скратио дати истом приликом три хиљаде сребрних талира, да међу тим бједни кои потребују небуду оскудни новчане помоћи — а Комитет је већ работао —!

Аустријско правителство дава им штедрим начином прах, олово и сваку џебану и сувише се стара за храну, и ја сам био побужден од врло доброга нашег Губернера⁵ за да спомошћествујем светој овој помоћи. Австријско Правителство нечини баш јавно, али с друге стране види се да много и не мари за тајност.

Јучер је од овде отишао за Црну Гору Полковник Ковалевски су при официра Руска — а штедро је Австријско правителство послало топова и пр. и пр.

Нека Вам за удоволствие служи — и овога пута најјевтиније да Турцима прође, битиће припознанство формално Црне

³ Ради се о грчкој колонији у Трсту која је била бројна богата и добро организована.

⁴ Ставио му је на располагање властити пароброд.

⁵ Намјесник града Трста и тршћанске провинције.

Горе и уступљение исти неколико дишпекта акол Турци буду претезати, лако да изгубе Босну и Херцеговину — а када би помамно одговарали на пропозиције Аустрије, лако би их учинили излетити са свим из Европе у Азији. —

Луиз Наполеон и Енглескиј Министерски журналли склањају се на оно што Аустрија чини, и зато ћеду се лако сагласити у свему. —

Биће Вам извјесна Прокламација сирјеч оглашение Омер Паше Црногорскоме (једна ријеч фали) ово хумидутско проглашение пробудило је у мени жељу да учиним Омеру на наки начин како одговор, и бивши да је прошло било неко време, зато сам узео начинити како да се жели Европи доказати њиову мисао —, и ову сам моју работу послао Књазу Данилу за да је пошаље ако за добро нађе, зато не стои добро да је дадем још из руке и чекам Његове Свјетлости одговор — но немогу — ево пукнуо би иначе, да не пошаљем Вама један Екземплар, прочитајте га, знајте Ви — и докле Књаз Данил не рекне да иде добро, молим Ваше превосходителство да недаде из руке. —

Колико се пак тиче важне ствари Хвала Богу свудар су Турци разбијени, само је једна част Бјелопавлића, и Пипери су они кои се покорили, ови како знате живе у равници. Но да су хтјели могли су ретирират и у планинама, али то није велико зло — боље је било другојачи но опет не чини неког квара.

Праховско поље су узели Турци и Јакова Војводу са 20 људи — боље да се и то није случило. Но и то је ништа, јербо су свуда како купуса турскије глава се насјекли храбри Црногорци — и ја имадем у Бога поверење да ћеду не Омерову но коликогод Турске Војске отиде да ћеду све разбијти. Били су се мало замислили Црногорци ради удара са четири стране. Но када међу њима храбри Књаз Ђорђе дође сви су се развеселили — и данас се пароходом чекају писма. Пароход је морао доћи још јучер — но хрђаво време ние му дозволило да до нашег пристаништа — стигне⁶ ако будем на време писаћу Вам и рећи што је ново — јербо мени официјелно давају извјестија.

Ако ја немогу сабљом у руци бранити Христјане браћу нашу, оно барем тлавом, пером, кесом и трудом несокраћујем колико могу.

Немојте заборавити да сам ја свагда исте честне мисли, и да нећу никада промијенити у колико се тиче противу Турског Варварскога Правителства.—

Просим да мое понизне поклоне свјетлом Књазу уручите — и свој Високој Господи — Ползујте се обстојателства и држите ме за Вашег искреног

У Тријесту 21. јан. 853.

пријатеља и слуге

С. Гопчевић

⁶ Пароброд је долазио из Котора; пловио је на редовној линији Трст — Котор и обратно, једанпут седмично.

Жао ми је да не дође још вапор од Котора, чека се новости, ја мислим да ћеду Црногорци ударити на Турке баш ако и они буду сада стојати у миру.

С. Г.

Удостојте ме су саме две рјечи за да знајем да сте примили овај мој лист — ради мог мира.

II

Ваше Превосходителство
и љубезни мој Пријатељу!

Ево пуније шест седмица од како сам принуђен чувати собу — моја болест није била најмање опасна, но наопака, т.ј. у костима, сада у ногама по том у рукама узнемирила ме је јако и таковим начином да нисам у стању био работати нити писати — сада сам хвала Вишњему ако не са свим оздравио, ништа мање много боље. —

Колико ме Ваше писмо 17 пр. обрадовало толико ме огорчило оно кое сам данас примио од Гна Паунковића кои ми јавља шта је следило — и како сте дали оставку Попечителству Вама повјереноме, и сотим у жалост оставили све праве и честите Србе кои за српску и Народност своју мисле.

Ах љубезни мој Брате, Ви сте ми рекли да читајући мој концепт за Омер Пашу коса је њеким на глави расла слушајући израженија увређеног но притом високог чувства Србскога! Но да ми је дозвољено данас и да сам Књажеско Србски поданик, макар ме послали у сургун не до Видина но баш и до Јапона. Заиста би мој ум породило такови одговор Менцикову⁷ да би се тресла земља под читатељима, и ноге дрхтале онима кои су дрзнули свој глас дати противу најштедријега, најчестнијега, и нека ми буде дозвољено рећи, противу једнога за неучинити ниткоме криво, од најнуждние и најразумније Срба — Нисам ја ласкатељ и ласкатичество ние у моему карактеру, но јесам како се надам да ће те ме познати прави Србин и љубитељ свога племена. —

Ја не само љубим но и обожавам оне кои се поводом — дјелом, и чувствима показују толико достојни отечеству, како што сте се Ви у свакој прилици чинили познати — зато нетреба да Вам о овој точки више једног слова рекнем. —

Ние ми извјестна тужба коју је Цар Николај противу Вас подао, будите добри просими Вас и обзнајте ме, јербо ће те ми сотим велики дар учинити. —

Прем да не знам тужбу Николаеву ништа мање мислим да је Сенат са свим ерђаво учинио, што је одобрио зактевање ото-

⁷ Меншиков (Гопчевић пише Менциков) Александар Сергејевич, специјални руски изасланик у Цариграду.

манске Порте прем да је она поспјешена од Менџикова била — Ја мислим да је Србско Књажество, слободно могло рећи, да оно, нити Свој Свјетли Књаз, а најмање Србски Народ неима узрока: за казнити свога Министра који је непоколебито знао Уставе почитовати, и љубав свиех на себе привући — а кромје тога — да у собственим дјелима није Правителство ни најмање дужно предати рачун од внутрение своие дјела и расположења, јербо да је иначе то би се звала ПРОТЕКЦИЈА но господарство над Србијом а то хвала Богу ние!!

Вјерујте мени — и некама цјела Србија вјерује, да је Сенат и Књаз ослођењем истога Сената рекао да то неможе бити⁹ наше свршити посао са Правости, како је свршио када су хотјели да се збаци Књаз Карађорђе и разруши Народно изабирање — ако не фалтим био је Граф Ливен за онај посао, који је најпосле морао признати да је зактевање Срба било право, и обећато да ће се признати. —

Вјерујте мени и нека ми цјела Србија вјерује да не ћаху Руси ударити на Србе за такову ствар — не само, но да Русија са много јача спрема Турким показује и сматра, зато што цјела Европа брои не само на њезину дјејствителну Силу, но да она има од *своје стране у случају једне Војне*, све Словенске Народне који живе под Турцима, а да је напротив сирјеч да би Славенски Народи противу исте били — Заиста би тврда погача била за оглођати Русију са свим њезиним корпусима околу Прута, Одесе и Севастопоља —

Мене је тако огорчило данашње известије да не знам шта се од мене ради — Јербо такову неправдицу никакав човек поштен неможе трпити и *немарљивим оком гледати, и сожалујем преко мјере слабост коју је Сенат показао* — Ах да је Бог дао да сам ја могао бити, или да је судба мене звала бити најмањим членом Совјета ја мислим да би био доказао цјелој Браћи што је и кое је прави жрак Сунца но Бог је другојачије за мене расположио, и треба да се задоволим рекнућу Слава Богу!

Сада љубезни мој Пријатељу тако је најчистије да се назовемо Немојте Ви оставити отечество без Ваше помоћи — Немојте Ви за криво које Вам се учинило, бити узрок да народ буде лишен своие најбоље људи — то Вас молим како Брата и Пријатеља —!

Опростите љубезни мој ако сам прешао праницу може бити и саме учтивости, говорећи Вам овако јасно и са свим просто, ако је мој ум крив ние заиста моје Срце, зато ће те толико добри бити и неузети на зло содржанне овог мог писма, које је деџирано само онако, како што Срце моје зна у оваковим обстојателством говорити, без употребити најмање политике, а да могу устмено с Вама говорити, вјерујем да би Сте још боље познали моја чувства.

⁹ Подцртано у оригиналу; исто важи и за остале подцртане ставове.

Данашње горко извјестије учини ми изгубити вољу да Вам о Црногорским стварима говорим, но са свим тим хоћу Вас извјести о најважнијим стварима;

Посље Лајнинговог⁹ Ултиматума, Омер је Паша оставио Црногорце у миру — прие тога разумни и храбри Књаз Ђорђе Петровић, на страну Арнаутску потукао је Турке, и наше велика слава за Црногорце бити да је окаснило извјестије мира за барем 15 или 20 дана: — како су Турци били потрпили од ерџавие времена тако првим великим бојем хаху сви пропанути —

Чекасе скоро Књаз Данил овде, кои намјерава у Беч — Ја мислим да је Суетна — *Stato quo* сирјеч она граница која је прие Војне била — јербо Црногорци немогу онако живити! Књаз Данил ми ние писао пошто је у Чеву у логору војском био, баш када су чекали добро време за ударе на Омера и право рећи ние ме морао оставити толико времена без једног слова; Но Боже дај да добро оконча свое пословање.

Када дође Књаз Данил, и будем о свему добро извештен хоћу Вам писати — а за сада Вас молим да ме што скорие удостоите вашим писмом, и да ме држите за Најбољег Вашег Пријатеља примајући најсрдачније мое поздраве с којим се значуем — Вашег

Превосходителства

Пок. Слуга

С. Голчевић

У Триесту 23 Марта 853.

Вручите просим Вас, мое Најпонижније Поклоне и поздраве Његовој Свјетлости Књазу Александру и Свој Високој Господи оној која чесно, тврдо и мужествено чува и брани права Свог Отчества.

Ја би морао још штогод рећи но нећу да повјерим писму —

Збогом

С. Г.

Од првог Јануара нисам шпекулацију од феника учинио и ако Бог да до Јесени наћићу се слободан за тако рећи од велике моје купеческе послова!—¹⁰

Спиридон Голчевић је пратио све покрете за слободу на словенском Југу, нарочито на Балкану. Његове ослободилачке концепције биле су као и осталих словенофила тога времена: устанци за слободу потлачених словенских народа под вођством Русије. Његово велико богатство му је омогућавало да овакве замисли не остану празне ријечи. Помаже новцем, храном и ратним потребама Црну Гору у њеним ратовима са Турцима. Сталним новчаним доприносима помаже народне школе у Босни и Херцеговини.

⁹ Лајнинген, специјални аустријски изасланик у Цариграду.

¹⁰ Престаје да се бави трговачким и берзанским пословима, а да се задржи само на бродарству.

Као један од највећих привредника и бродовласника града Трста, стекао је велики утицај у политичким круговима Аустро-Угарске, а познанства и пријатељства са многим водећим људима из словенских земаља. Црну Гору и Србију једнако је волио. Одушевљавао се њиховим успјесима, док су га њихови неуспјеси озловољавали.

Као што је познато, Гопчевић је одржавао прилике везе са књазом Данилом. Много је настојао да се Данило учврсти на власти, да би могао са више успјеха водити рат с Турцима. Зато каже да је Омер-паша ударио у незгодно вријеме „кад није био зрео плод“.

Његов велики оптимизам и вјера у побједу прецјењују гледање европских велесила, нарочито Аустрије, на овај рат. Помоћ Аустрије Црној Гори тренутно је конвенирала њеним смјерницама у балканској политици. Остале велесиле чувале су Турску, да не би ојачала Русија, у што се Гопчевић могао и сувише порко и брзо увјерити у кримском рату.

Гопчевићеву помоћ Црној Гори за вријеме Омре-пашине године потврђује и посебно писмо књаза Данила (од 23. VI 1853) којим му захваљује „за велика подпомагања, које сте Ви у прошлом рату између Црногораца и турске силе из виспрене привржености к Црној Гори...“ Уз писмо прилаже и орден Крст за независност Црне Горе, који је установљен по завршетку рата.

Писма истог садржаја, као и поменути орден, добила су још два позната бокељска поморца у Трсту: Јевтимије Вучетић и Александар Мариновић.¹¹

Игњатије Злоковић

¹¹ Записи, Цетиње 1937, св. 5, стр. 283.